GX 1081

OLLSCOIL NA HÉIREANN

GAILLIMH

DÁMHA NA NDÁN IS AN LÉINN CHEILTIGH

SCOIL NA GAEILGE

SCRÚDUITHE NA BLIANA 2002-03

SEIMEASTAR 1

AN DARA BLIAIN

An Dara Páipéar

NG 233 (2.5 ECTS), NG 235 (2.5 ECTS)

Alan Titley
Fergus Kelly
Mícheál Mac Craith
Máirín Ní Dhonnchadha
Cáit Ní Dhomhnaill
Anders Ahlqvist

Trí huaire an chloig a cheadófar.
Ceithre cheist le freagairt, **ceist amháin** as gach roinn.
Úsáid freagarleabhar ar leith do gach roinn.

ROINN A: NG 233 FILÍ AGUS FILÍOCHT

Tóg duan amháin acu seo **A nó B** a bhfuil cóip díobh leis an bpáipéar seo agus déan é a scrúdú mar shampla ar an duan molta ó fhile na meánaoiseanna.

ROINN B: NG233 FILÍ AGUS FILÍOCHT (RÉ NA SEAN- AGUS NA MEÁN-GHAEILGE)

*Scríobh aiste ar cheann **amháin** de na hábhair seo thíos:*

Filíocht Ársa agus Filíocht Nua-Chrutha.

Nó

Pléigh an ráiteas seo: 'Tá comhbhá ar leith idir an file agus an nádúr. Tá scéalta go leor i mBeathaí na Naomh ar an téama seo. Sampla breá den chomhbhá seo is ea *Pangur Bán*, agus fág nach ancaire, is dócha, a scríobh é, tá sé sa traidisiún; is geall le leathchúpla don fhile an cat.' (*Léas ar Ár Litríocht*, lch. 24).

Nó

Scríobh aiste ar an dán *Liadain ocus Chuirithir*.

Nó

Immram Brain: pictiúr de Pharthas págánach nó fáithscéal Críostaí?

Nó

Pléigh *Suibne Geilt* agus na dánta faoi.

ROINN C: NG 235 PRÓS AGUS SCÉALAÍOCHT NA GAEILGE

Ceann de na scéalta is mó le rá de scéalta na Fiannaíochta is ea *Tóraíocht Dhiarmada agus Ghráinne*. Ní le traidisiún na Gaeilge amháin a bhaineann téama an scéil seo.

Pléigh.

Nó

Déan cur síos ar scéalta rómánsacha na Gaeilge agus ar na scéalta a aistríodh ó theangacha eile go Gaeilge ó thaobh ábhair agus stíle.

Nó

Déan cur síos ar an stíl phróis atá le fáil in *Caithréim Thoirdhealbhaigh* nó déan cur síos ar an ngreann agus ar an áibhéil atá le fáil in *Pairlement Chloinne Tomáis* nó in *Stair Éamuinn Uí Chléire*.

ROINN D: NG 235 PRÓS AGUS SCÉALAÍOCHT NA GAEILGE (RÉ NA SEAN- AGUS NA MEÁN-GHAEILGE)

Scríobh aiste ar an scéalaí Gaelach agus ar a s(h)aothar sna Meánaoiseanna, agus tagairt á déanamh agat do chuid de na scéalta atá tagtha anuas chugainn, agus do na foinsí a thugann léargas dúinn ar an scéalaí féin.

Nó

Scríobh aiste ar <u>aon dá cheann</u> is maith leat de na scéalta seo a leanas: *Loingeas mac nUisleann*; *Fionghail Rónáin*; *Eachtra Chonnla*; *Aislinge Meic Conglinne*; *Agallamh na Seanórach*.

Nó

Tabhair cuntas ar na comharthaí sóirt a bhaineann le prós cruthaitheach na Gaeilge sa tréimhse 600–1200.

A

TOIRDHEALBHACH LUINEACH

1 Nodlaig do-chuamair don Chraoibh
ollamhain Fódla d'éantaoibh
ar slios réidh an bhrogha bhuig
i robha Ó Néill um Nodluig.

2 Baile do bhailtibh Í Néill
an Chraobh šíodhamhail šoiléir—
níor dealbhadh aoinlios budh fearr—
lér ceangladh aoibhnios Éireann.

3 An uairsin is é tarla
fan gcuing ríogh gan freasabhra
géag šaor ó Tholaigh Theamhrach,
an chraobh thoraidh Toirdhealbhach.

4 I gcionn deich mbliadhan do bhí
ó do hoirdneadh an t-airdrí,
san Chraoibh ar dtógbháil toighe
do chraoibh ógnáir Almhoine.

5 Gluaismidne i gceann na Craoibhe
d'fios an déidghil dreachnaoidhe,
lucht comhmolaidh Fáid na bhFionn,
mar táid ollomhain Éirionn.

6 Tarfás dúinn ag dol inte
gur thuit froigh na firminte,
le tairm ngreagh srianbhuidhe seang
fa fear rianmhuighe Raoileann.

7 Tarfás dúinn 'na dheaghaidh sin,
ó dhealradh airm is éididh,
go raibhe idir bharr is bhun
an baile ann ar n-adhnadh.

8 Samhlamaoid re fuaim a bhfleadh—
cúirt í Néill na Naoi nGeimheal—
muir anfaidh ag tochta i dtráigh,
re dabhchaibh corcra ag comhdháil.

9 Feadh amhairc ón mhúr amach,
re faoidhibh ceóil na cathrach,
gé bheith mé ar uillinn gach fir
ní chluininn é mun aimsin.

10 Suil tairnig dhúin dul 'na gar
dar liom fa lór do šásadh
niamh a corn n-ochtšolus n-óir,
boltonus a corm gcomhóil.

11 Suidhmidne ar slios na faithche,
na sluaigh theagair thiomsaighthe;
ar bhrú an tighe féaraird finn
file as gach éanaird d'Éirinn.

12 Tig chugainn i gcionn athaigh
aos grádha í Chuinn Chéadchathaigh,
gur fáiltigh gach duine dhínn
le fáiltibh uile ón airdrígh.

13 Amharc ar airdrígh Uisnigh
ní frioth uainn an adhuighsin,
ó sduaigh šing bhogfoltaigh Bhreagh
sinn dár gcodaltaigh cuirthear.

14 Do ghabhsad dúinn ag dáil fleadh
ó sin amach go maidean
dáilimh fionnuallcha Í Néill náir,
gan chéim n-ionnfuartha d'fagháil.

15 Cuiris fear dá féachain ruinn
an raibhe i n-éandán aguinn
sgeóil a threasa ar feadh nÉireann,
feasa a chean nó a chaithréimeann.

16 "Ní fuil," ar éigse Banbha,
"'s atá," ar an t-aos ealadhna,
"bunadh craobh gcaibhneasa ó gCuinn,
gan taom n-ainbhfeasa aguinn."

17 "Atáid linn 'Sochair Síl Néill'",
ar filidh Éireann ainnséin;
"'s ar ghabh dá gcineadh Bóinn Bhreagh,
's ar dligheadh dóibh do dhéineamh."

18 "Atá linn gur dó dleaghair
Múr Cruachna an chláir mhínšreabhaigh,
is Múr Té an bhraonoirir bhinn,
's gurb é is aonoighir d'Éirinn."

19 Téid an teachtaire céadna
d'fios an ghruaidhghil ghnúisdéadla;
na forfuighle i gcéill do chuir
d'Ó Néill Mhodhuirne ar maduin.

20 "Más é is fáth molta," ar mac Néill,
"dóibh, a ndubhradar ainnséin,
mó is neamhmoladh é orthaibh,
greannoghadh é ar Eóghanchaibh."

21 "Aoir mhór do mhacraidh Teamhrach,
Clár Teamhrach," ar Toirdhealbhach,
"do bhuain do šíol iochtmhar Airt,
'snách tiocfadh díobh a dhíoghailt."

22 Do ráidh Ó Néill Teamhrach Truim
nách éisdfeadh éandán aguinn,
'sgo dtiobhradh díol ar gach dán,
gníomh dob iongnadh re a iomrádh

23 Tigid chugainn re a chois soin
ó Néill Caille is clann Eóghain,
'san coillbhile ós chlár Uladh
lán d'oirbhire ar n-ealudhan.

24 Níor thógaibh mac Néill Í Néill
an aghaidh mhiochair mhínréidh,
nó an súil gcuirr mongabhraigh mir,
re hollamhnaibh fuinn Éibhir.

25 Do-rinne rothnuall corcra
dá ghnúis áluinn éadrochta,
ó thracht bhuinn mhaoithréidh mheanmnaigh
go saoirchéibh dtruim dToirdhealbhaigh.

26 Do líonsam uile d'omhain
ré n-airdrígh chlann gConchobhair,
ar mbeith fa éinfeirg uile
do chleith bhéildeirg Bhóruimhe.

27 Gabhmaoid do bhriathraibh binne
ag iompódh a intinne,
ar tí a feirge ar gcúl do chor,
'sníorbh feirrde dhún a dhéanomh.

28 Ar mbreith féin do léigeadh lionn
leis ó Néill na Naoi nGéibhionn,
'sníor éisd saorbharr sluaigh Mhonaidh
aonrann uainn dár n-ealodhain.

29 Atá sé ó sin i le
fa aontuinn fíochmhair feirge,
do rígh clann bhfionnnuadhadh bhFáil
gan ionnfuaradh ann d'fagháil.

30 Fiarfaighim d'airdrígh Oiligh,
más mithigh é d'fiarfoighidh:
briocht díbhfeirge 'na ghnúis ghil
gá cúis fírfeirge ór éirigh?

31 Créad an fearg mhórso ar mhac Néill
tar éis cháich dó do dhaighréir?
créad lér hadhnadh a ghruaidh ghlan,
nó an bhfuair adhbhar dá hadhnadh?

32 Dá bhféadthaoi a rádha ris féin,
fan bhfeirg móirse ar mhac saoirNéill,
ní fuil ní d'adhbhar aige,
sí d'adhnadh is usaide.

33 Comhmór ceannaighthear a chlann
ag bruach Inbhir Dá Éagann
's ag Finn bháin thiormšrothaigh the,
's ag Tráigh bhionnghothaigh Bhaile.

34 Comhmór atáthar dá thol
ag Drobhaois, ag Aird Uladh,
's ag Srúibh mhóir bhraonnuaidhe Bhreag
's ag Bóinn taobhuaine Tailtean.

35 Ní faghaim adhbhar feirge
ag rígh foltchas finnDeirge,
acht tír do thoidheacht dá thoil
ó rígh go hoireacht d'Ultoibh.

B

INIS CEITHLEANN

1 Mairg féagas ar Inis Ceithleann
na gcuan n-éadrocht, na n-eas mbinn;
guais dúinn, 'snách féadair a fágbháil,
féagain an mhúir fádbháin finn.

2 I bhfad riamh suil ráinig mise
múr taoibhgheal na dtulach ngorm,
dá roicheadh leam triall don teaghsoin—
dar leam ní bhiadh easbhaidh orm.

3 Do-chuala mé—mairg do-chualaidh—
do chlú ar síothbhrugh na séad mbuadh,
mo bhréagadh mar do bhí i gcinneadh,
ní as nár féadadh m'filleadh uadh.

4 Teaghdhais lonnrach leóghain Éirne—
dob é riomsa rádh gach fír—
nocha bhfaca fear san Bhanbha
teagh a maca samhla sin.

5 Adeirdis bhós gi bé ad-chífeadh
an choill lúbtha nó an learg thais,
an trácht réidh nó an t-achadh uaine
nách rachadh céim uaidhe ar ais.

6 Fios a theasda an tráth fa n-uaras,
tar éis gcodail go ceann trill
ní faca ní oile d'aisling
acht lí an toighe fairsing finn.

7 Gluaisim romham, ránag ainnséin
Inis Ceithleann fa gclaon dair;
tre chlár bhfionn na bhfeirfleasg dtaraidh
fa neimhleasg liom aghaidh air.

8 Suil tánag re taobh an bhaile
do bhiodhg mé le a méad do gháir;
nuall a gcon meardha 'sa míolchon,
ag cor ealbha a díothrobh dháibh.

9 Do bhí an trácht re taobh na cúirte,
fa chuan síthe na sruth mbalbh—
gur foiligh a trágh 'sa tonna—
lán do dhoiribh corra carbh.

10 Do-chím láimh risin lios gcéadna
clár aoibhinn dob órtha lí,
faithche bharrthais an dúin daithghil.
úir Pharthais nó a haithghin í.

11 Amhlaidh fuaras faithche an dúnaidh—
druim ar ais ó ingnibh greagh;
ní fás luibh a húir fan orluinn
ó lúidh sguir ag comhruinn chean.

12 Eich an dúin ag dol i gcoimhling,
do-chiú arís a rioth fa seach,
gur ceileadh leó tolcha an talaimh—
gan cheó ortha acht aghaidh each.

13 Do-ním romham san raon díreach
ar dhún gcúplach craoibhe Liag;
a rabha rem ucht san fionnbhragh
mar lucht mbragha is iongnadh iad.

14 Fuaras maithe mhaicne Cholla
san chúirt daoinigh ag dáil séad,
lucht foilgheasa sgéal do sgaoileadh
fréamh gcoibhneasa Ghaoidheal nGréag.

15 Fuaras fós ar feadh an longphuirt
a lán d'éigsibh is d'aos fuinn,
ón tslios gheal fonnbhán go 'roile—
mo chean orlár toighe i dtuill.

16 Fuaras a lán san leith oile
d'ainnribh béaltana brat sróil,
i múr chonchair na gcon bhfionnbhláith
ag cor chorthair iongnáith óir.

17 A lán féinneadh feadh an tighe,
tríd siar ar na sleasaibh taoibh,
airm chorra ag na hamhsaibh uaisdibh—
gasraidh Droma cnúaisdigh Caoin.

18 Buidhean mhór do mhacraidh síthe,
ó Síth Bhuidhbh nó ó Bhruidhin Lir;
nár lámh súil le a n-áille d'féagain,
ar tháille an mhúir ghéagaigh gil.

19 Buidhean cheard ag ceangal bhleidheadh,
buidhean ghaibhneadh ag gléas arm;
buidhean saor nách d'éanfonn uirre—
néamhonn chaomh na mbuinne mbalbh.

20 Bruit dá gcorcradh, cuilg dá ngormadh,
gaoi dá n-ionnsma, eich dá ngníomh;
bráighde i ngioll, comha dá gcuma,
sgola os cionn an rulla ríogh.

21 Géill dá ngabháil, géill dá léigean;
laoich dá leigheas, laoich dá nguin;
seóid dá síorchur inn is uadha—
an síothbhrugh slim cuanna cuir.

22 Do-bheireadh siad seal don lósoin
ar luadh n-éacht, ar iomrádh ngleóidh;
do-beirthe seal ag slógh Uisnigh
ar ól bhfleadh, ar chluinsin gceóil.

23 Rugsam as go haimsir gcaithmhe,
car an chaomhlaoi do chaith sinn
san mhúr gheal féaruaine fásaigh,
feadh éanuaire an lásoin linn.

24 Gabhaid cách 'ga gcur 'na suidhe
ar sleasaibh míne an mhúir ghil;
tearc i mbruidhin a séad samhla—
méad an mhuirir tarla astigh.

25 Cú Chonnacht Óg mhac Con Chonnacht
cneas leabhar dá leanann dé—
ar suidhe dá mbíodh 'na bhruidhin
'na suidhe ríogh suidhidh sé.

26 Suidhimse ar deis dreagain Teamhrach,
go dtairnig dhúin dáil na gcorn;
gé tharla a díol uirre d'uaislibh
uille an ríogh níor uaisligh orm.

27 I gcionn aimsire an uair táinig
tráth luighe do lucht an dúin,
roighne an tslóigh mhóirfeithmhigh mhú
cóirighthir dhóibh cúilte clúimh.

28 Suil rug an lá ar lucht na bruidhne
buidhean aca ag ionnsma sleagh;
craoithe astigh dá gcur re camháir,
fir ag dul do ghabháil ghreagh.

29 Aimsir aithghearr tar éis gcodail
do-chiú um seabhac Síthe Truim
forgla cáich 'na dtrealmhuibh tachair,
san ráith neamhdhuibh chlachaigh cuir.

30 Gluaisid uainn ré n-éirghe mhaidne
macraidh chródha chúirte an ríogh;
'na mbróin mhóir leabhairthigh laighnigh;
neamhaithnidh dóibh snaidhmidh síodh.

31 Gearr arís go rugsad oruinn
aicme Cholla na gcuach n-óir;
ar gcur gach tíre ar feadh fúthaibh;
mo chean ríghe is dúthaigh dhóibh.

32 Dob iomdha an láso um Loch nÉirne
aoighe mná nách mair a fear;
's dob iomdha aighthe giall ngonta
d'aithle ghliadh ag tochta asteagh.

33 Seóid bhuadha do bhí san toighsin
i dtús an laoi nár leó féin;
's do bhí cradh do chóir an bhaile
i ngar dhóibh nách raibhe aréir.

34 Éigse an dúin do díoladh ainnséin
le hua nEachach nár ob gleó,
beag an díoth daoire na n-éigseadh,
fríoth maoine nár léigsean leó.

35 Ar Mhág Uidhir d'iarraidh ceada
do-chuaidh mise ameasg na sgol;
ó ráith aird an eagair núidhe
mairg do cheadaigh dhúinne dol.

36 Ag deadhail riom do ráidh seision,
ag snighe déar re a dhreich nduinn,
dá mbeith nár ghar mé don mhílidh,
nár sgar sé dá ríribh ruinn.

37 Cumhain leam an lá do chuireas
cúl re teaghlach thighe an ríogh,
ur luigh do cheas ortha uile
nárbh féas orchra dhuine dhíobh.

38 Ní fearr dhamhsa i ndiaidh an teaghlaigh,
truagh nár chaitheas ceann mo ré
suil bhus saoghlach inn dá aithle:
baoghlach linn go mairfe mé.